

GELANDEN
Prade E.H. Kossman
Schaubele van de Nederlanden

VEREELD BEELT

Afrok De Friezen
De Friezen

If the Dutch East
Op zoek naar Marianne Deynekaas

MONTAILL
Montaill le Roy

DE KRIMMOO
De Verandering van

NICKLAH?

SILVIA ATJ

MADELEINE ALBRIGHT
Mevrouw de Minister

Jaargang 3 – oktober 2023 extra editie

Drs. Freja van der Zee-Dijkstra www.geschiedenisburo.nl geschiedenisburo@kpnmail.nl tel. 06 23 93 48 04

AGENDA

Zoals altijd kun je bij mij de rondleidingen *Emancipatie in veertien verhalen* in de Heerenveense wijk Skoatterwâld (wandelen) boeken én *Tour de Fean* door de gemeente Heerenveen (per auto). De laatste is deze maand in een speciaal jasje gestoken. Meer informatie hiernaast. ■■■

CURSUSSEN

A. Inleiding op de Renaissance, een veranderend mens- en wereldbeeld

De Renaissance staat voor kunst, maar ook voor wetenschap en filosofie, voor ontdekkingsreizen en voor een verschuiving in de Middeleeuwse standen-maatschappij. Het zijn verschillende aspecten van de samenleving en toch zijn ze onlosmakelijk verbonden.

In deze tiendelige cursus verdiepen we ons in het ontstaan van de Renaissance en in de ontwikkelingen op het gebied van o.a. de beeldende kunsten, de literatuur, de architectuur, de filosofie en de wetenschap. Hierbij maken we gebruik van concrete voorbeelden en ontbreken bekende namen zoals Erasmus, Copernicus, Michelangelo en Leonardo da Vinci uiteraard niet!

**Roderesch: dinsdagen 3 oktober t/m 12 december,
19.30-21.30 uur**

Gorredijk: woensdagen 4 oktober t/m 6 december,
14.00-16.00 uur

B.

Nederland: van Republiek tot Koninkrijk

Hoe vergaat het Nederland eigenlijk na de traumatische gebeurtenissen van het Rampjaar? In deze tiendelige cursus proberen we het antwoord te vinden op die vraag.

We starten in het jaar 1674 en verdiepen ons in de politieke, economisch-sociale en culturele ontwikkelingen van ons land t/m het jaar 1848. De Zilveren Eeuw, de Franse tijd en de Belgische Opstand zijn een paar voorbeelden van de onderwerpen die aan bod komen. Waar mogelijk zoomen we in op de Friese geschiedenis binnen het thema.

**Drachten: woensdagen 4 oktober t/m 6 december,
19.30-21.30 uur**

Opgave voor beide cursussen is nog mogelijk!

MAAND VAN DE GESCHIEDENIS

EUREKA!...HEERENVEEN!

Geschiedenisburo staat stil bij het Eureka-moment van Van Dekema, Van Cuyck en Foeys: drie heren die in 1551 een veencompagnie oprichten en daarmee aan de wieg staan van Heerenveen.

De locatie die de Heren van het Veen kiezen voor hun exploitatie van het veen blijkt namelijk een lot uit de loterij te zijn! Op het kruispunt van wegen en water ontwikkelt zich een levendige handel en nijverheid met als gevolg dat Heerenveen in de negentiende eeuw uitgroeit tot een welvarende nederzetting.

Niet iedereen profiteert echter van de economische bloei. Op het platteland, onder de veenarbeiders, is het armoe troef. En zo wordt de streek ook toneel voor onrust en stakingen, aangemoedigd door socialisten als Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

Tour de Fean

Op vrijdag 20 of 27 oktober reis je met Geschiedenisburo terug naar dit Eureka-moment en de landschappelijke, economische en sociale gevolgen daarvan. Je legt deze Tour de Fean deels te voet en deels per minibus af en krijgt onderwege uitleg van een gids.

Om 11.00 uur word je met koffie/thee en gebak ontvangen in Museum Heerenveen. Vervolgens word je rondgeleid langs de ontstaansgeschiedenis van Heerenveen en door het Domela Nieuwenhuis Museum. Daarna stap je in de minibus en vervolg je je reis langs de Compagnonsvaart op ontdekkingsreis naar sporen van de Schoterlandse Veencompagnie in het landschap. Onderweg krijg je een lunchpakket. Om ongeveer 16.00 uur ben je terug bij Museum Heerenveen en is de Tour de Fean afgelopen.

Praktische informatie:

Datum: 20 en 27 oktober 2023

Tijdstip: 11.00 – 16.00 uur

Locatie: Minckelersstraat 11, 8442 CE HEERENVEEN

Kosten: € 57,50 p.p. inclusief koffie/thee en lunchpakket

Tickets: aanmelden kan door te mailen naar geschiedenisburo@kpnmail.nl

In de Maand van de Geschiedenis worden in het hele land diverse activiteiten georganiseerd. Raadpleeg www.maandvandegeschiedenis.nl voor meer informatie.

Oekraïne - vervolg

In 1945 begint Rusland direct met het herstel van de zware industrie in Oost-Oekraïne. Dit gaat gepaard met de komst van tienduizenden Russische arbeiders en hun gezinnen. Het is een voorbeeld van het welbewuste beleid van Moskou om Oekraïne binnen de USSR te houden. In deze aflevering van de, verre van volledige, geschiedenis van Oekraïne en de relatie met Rusland bekijken we of dit beleid slaagt.

sovjetisering

Niet alleen de Donbas wordt in de naoorlogse jaren door Russen bevolkt. West-Oekraïne, nog maar net onderdeel van de USSR, moet ook in het sovjet-gareel worden geperst. Daartoe wordt het gebied bevolkt met Russen en Oost-Oekraïners, die het klappen van de sovjetzweep kennen en worden andersom vele West-Oekraïners gedwongen om naar het oosten van het land te verhuizen.

Het voorbeeld van Lviv

De voormalige Poolse stad Lwów krijgt de Oekraïense naam Lviv en een volledige metamorfose. De stad moet, zo vinden de communistische autoriteiten, na zes eeuwen Poolse overheersing weer een Oekraïens karakter krijgen. De Grieks-Orthodoxe Kerk wordt ontbonden en 1800 geestelijken worden op beschuldiging

van collaboratie met de bezetter en steun aan de Oekraïense nationalistenaar Siberië verbannen. Tweehonderd van hen worden terechtgesteld.

Tijdens de oorlog is het inwonertal van een half miljoen naar 150.000 teruggelopen. De Joden die ooit de stad bevolkten zijn grotendeels uitgeroeid en in 1945 is tweederde van de inwoners Pools. Zij worden gedwongen overgeplaatst naar Polen en L'viv wordt bevolkt met Oost-Oekraïners en Russen. Om de stad te oekraïniseren worden Oekraïense monumenten en instituten opgericht en straatnamen veranderd. Een voorbeeld van zo'n monument is het standbeeld van Bohdan Chmelnytsky*. Poolse monumenten worden aan Polen teruggegeven.

Meer steden in West-Oekraïne treft het lot van L'viv. Het worden 'steden zonder geheugen' met inwoners die er geen historische wortels hebben. "Ze hadden de steden geërfd, maar niet de menselijke geschiedenis."*** Hoe ingrijpend dit proces van sovjetisering ook is, in West-Oekraïne is de oriëntatie op Rusland nooit echt aangeslagen. Toch kunnen veel Oekraïners zich wel vinden in het Russische karakter van hun land. De Russen brengen immers welvaart: een goede reden om hen gunstig gezind te zijn.

Toenadering en verzet

In 1954 wordt op grootse wijze gevierd dat Bohdan Chmelnytsky driehonderd jaar eerder trouw had gezworen aan de Moskouse tsaar. De West-Oekraïense stad Proskoev wordt ter gelegenheid van de festiviteiten naar hem vernoemd en Oekraïne krijgt 'als teken van de vriendschap van het Russische volk' de Krim cadeau. Het is een teken van de innige relatie tussen Rusland en Oekraïne op bestuurlijk niveau. Deze wordt onderstreept door de benoeming in 1953 van een Oekraïner in plaats van een Rus tot partijchef (staatschef) van Oekraïne: Olek Kyrjtsjenko. En ook op andere belangrijke posten in zowel Oekraïne als in Moskou worden in de daaropvolgende jaren Oekraïners benoemd.

De welvaart en de toenemende Oekraïense invloed op bestuurlijk gebied brengen een groeiend zelfbewustzijn met zich mee met als gevolg dat Oekraïense intellectuelen en kunstenaars zich vanaf de jaren zestig steeds meer gaan afzetten tegen de partijcontrole op de kunsten en tegen de sovjetisering van hun land. Ze vrezen dat de bovengenoemde toenadering uiteindelijk zal leiden tot samenvoeging en het einde van de Oekraïense identiteit. Deze dissidentenbeweging wordt met harde hand aangepakt en velen belanden in de beruchte strafkampen van de Goelag-archipel.

Een nieuwe wind

In 1982 wordt Michail Gorbatsjov (1931-2022)*** partijsecretaris van de Sovjet-Unie. Hij wil de vastgelopen planeconomie van de Sovjet-Unie vlot trekken met zijn plan van Glasnost (openheid) en Perestrojka (letterlijk 'verbouwing'). In Oekraïne loopt men niet direct warm voor zijn ideeën, ook al stagneert de economie ook daar. Een oplossing ziet men daar eerder in een onafhankelijker positie ten opzichte van Rusland, bijvoorbeeld wat de energievoorziening betreft. Daarom neemt Oekraïne omstreeks 1980 vier kerncentrales in gebruik, waaronder die van Tsjernobyl.

Pas na de ramp in Tsjernobyl van 25 op 26 april 1986 neemt de roep om openheid toe en zwelt de kritiek op een falende overheid aan. Moskou probeert de ramp en zijn impact immers stil te houden en komt pas onder dwang van de internationale gemeenschap met het werkelijke verhaal.

Gorbatsjovs hervormingen hebben op economisch gebied niet het gewenste resultaat, maar leiden wel tot een toenemend (nationaal) bewustzijn onder de verschillende volken van de Sovjet-Unie. Zo durven de mijnarbeiders in de zwaar vervuilde Donbas in 1989 de straat op te gaan om te demonstreren voor betere sociaaleconomische omstandigheden en tegen de privileges van de communistische partij. Ook elders wordt er gedemonstreerd. Oppositiepartij *Roech* organiseert in 1990 een menselijke keten tussen L'viv en Kiev. Honderdduizenden Oekraïners staan hand in hand om de vereniging van de twee Oekraïense republieken 71 jaar eerder te herdenken. Eind 1989 is de partijchef van de het land al afgetreden, na een nederlaag van de communistische partij bij de verkiezingen voor het Congres van Volksafgevaardigden. Ook bij lokale verkiezingen neemt de steun voor de oppositie toe, vooral in West-Oekraïne. In Oost-Oekraïne is er dan nog steeds veel steun voor de communistische partij. Deze tweedeling heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat de grootste oppositiepartij Roech zich uitspreekt voor onafhankelijkheid en het benadrukken van de Oekraïense cultuur, zaken die de Oost-Oekraïense bevolking minder aanspreken.

De ontwikkelingen in Oekraïne en andere Sovjetstaten nopen Gorbatsjov tot het openbreken van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, de USSR. In plaats daarvan legt hij de lidstaten het voorstel voor een bondsstaat voor, waarin de lidstaten aanzienlijk meer zelfstandigheid krijgen. Alleen defensie en buitenlandse zaken zouden onder een centrale regering in Moskou vallen. Het voorstel gaat veel Sovjetrepublieken niet ver genoeg, terwijl prominente partijleden in Moskou het voorstel veel te ver vinden gaan. Op 19 augustus 1991 plegen zij een staatsgreep en roepen de noodtoestand uit. Het verzet van de lidstaten van de Sovjet-Unie neemt hierdoor alleen maar toe en de ene na de andere Sovjetrepubliek roept de onafhankelijkheid uit. Oekraïne doet dat op 24 augustus met een overweldigende meerderheid van 346 stemmen tegen 1. Binnen een week wordt de communistische partij verboden. Een referendum later dat jaar op 1 december resulteert in een overgrote meerderheid van 90%**** van de Oekraïense bevolking voor onafhankelijkheid. Als de 'graanschuur van Europa' en een industriële grootmacht kan Oekraïne beter op eigen benen staan, zo denkt men: de bemoeienis van Moskou levert Oekraïne niets op en kost alleen maar geld.

In Moskou worden de ontwikkelingen in Oekraïne met argusogen bekeken. Om het land binnen de Sovjetfamilie te houden wordt tijdens een geheime bijeenkomst in de bossen van Brest (Belarus) druk uitgeoefend door de Russische partijchef Boris Jeltsin (1931-2007) en zijn Wit-Russische ambtgenoot op de Oekraïense partijchef Leonid Kravtsoek (1934-2022) met als resultaat het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten (GOS). De andere Sovjetrepublieken sluiten zich, met uitzondering van de Baltische Staten, eveneens aan bij het GOS. Gorbatsjov treedt af op 25 december 1991.

Een slim kalf drinkt melk van twee koeien

Al direct na de toetreding tot het GOS komen de verschillen van inzicht tussen Oekraïne en Rusland bovendien. Ten eerste ziet Rusland het Gemeenebest als een supranationale structuur, bedoeld om het politieke, economische en militaire beleid van de lidstaten vanuit Moskou te coördineren; Kiev vindt dat de beslissingsbevoegdheid op deze gebieden volledig bij de lidstaten ligt. Ten tweede is daar het vraagstuk van de Krim met zijn voornamelijk Russische bevolking. In Moskou wordt de schenking uit 1954 als ongrondwettelijk gezien, maar vooralsnog is Jeltsin er alles aan gelegen om een conflict te voorkomen. In 1992 kan een poging van Russische separatisten om de Krim onafhankelijk te maken dan ook niet op steun van Moskou rekenen. Wel krijgt de Krim vanaf dat moment een autonome status binnen Oekraïne. Ten derde moet er een besluit worden genomen over de toekomst van het leger en het kernarsenaal op Oekraïens grondgebied. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie is het land namelijk de derde grootste kernmacht ter wereld. Dit baart ook de Verenigde Staten zorgen. Mede onder druk van Amerikanen wordt besloten dat de kernkoppen in Rusland zullen worden ontmanteld. Een proces dat tot 1996 zal duren. Van de 726.000 manschappen van het Rode Leger blijven er 371.000 in Oekraïense dienst.

In de loop van de jaren negentig wordt internationaal steeds meer erkend dat Oekraïne van groot geopolitiek belang is. De Amerikanen verstrekken veel financiële steun om te voorkomen dat Rusland het land opslokt en opnieuw een groot Eurazisch rijk kan worden. De Europese Unie neemt in eerste instantie een afwachtende houding aan, al wordt Oekraïne in 1995 wel lid van de Raad van Europa.

Oekraïne ontwikkelt in deze periode een dubbele houding: met het lidmaatschap van de Raad van Europa en een Partnerschap van Vrede met de NAVO richt het land zich op het westen. Ook de wens tot EU-lidmaatschap hoort daarbij; aan de andere kant sluit het land in 1997 ook een verdrag met Rusland, waarin de Oekraïense grenzen worden gerespecteerd en Rusland belooft af te zien van de Krim. Ook wordt afgesproken de Zwarte Zeevloot op te splitsen (een vijfde komt in Oekraïense handen) en de Russen mogen de havenfaciliteiten van Sebastopol voor twintig jaar huren. In 2010 wordt die huur verlengd tot 2042.

Ook op economisch gebied laveert Oekraïne tussen Europa en Rusland. Beide bieden aan het begin van de 21ste eeuw gunstige handelsvoorwaarden. Omstreeks 2004 biedt de EU bijvoorbeeld een vrijhandelsverdrag aan. Het is een aantrekkelijke optie, omdat hiermee een enorme markt voor Oekraïens staal, graan en chemische producten zou worden geopend. Bovendien biedt het ruimte voor het binnenhalen van buitenlandse investeringen.

-wordt nog eenmaal vervolgd, met aandacht voor o.a. de Oranjerevolutie, annexatie van de Krim en de separatisten in de Donbas-

*Chmelnytsky was een opstandeling die vocht tegen de Poolse invloed in Oekraïne. Zie ook de nieuwsbrief van mei 2022; **Jansen, M. *Grensland* (Amsterdam, 2014), blz. 153; ***Via zijn moeder is hij gedeeltelijk van Oekraïense afkomst en hij is getrouwd met een Oekraïense; ****bij een opkomst van 85%.